

MYTOLOGICKÉ PRVKY V EPOSE VALENTÍNA ECCHIA *VITA DIVI PAULI EREMITAE*

Erika Brodňanská

Krátky epos *Vita divi Pauli Eremitae* z pera humanistického učenca Valentína Ecchia, ktorý sa usadil a pôsobil na našom území v Bardejove, odráža spoločenskú atmosféru Uhorska v prvej polovici 16. storočia pred bitkou pri Moháči. V úvodnej dedikácii Alexejovi Thurzovi uvádza Ecchius dôvody, ktoré ho viedli k jeho napísaniu: „V tejto chvíli ma nikto nepresvedčí, že toto kráľovstvo sa stane bezpečným pred tureckým útokom iba vďaka svojim hmotným prostriedkom, [...], ale v oveľa väčšej miere rozhodne morálka, náboženstvo a zbožná úcta voči tým naozaj premnohým svätcom, ktorých má ako svojich ochrancov, [...]. Medzi nimi podľa môjho úsudku prislúcha nie posledné miesto svätému Pavlovi, prvému pustovníkovi, ktorý trebárs aj sám, [...], bude schopný potlačiť besnenie mohamedánov, keďže kedysi, keď ešte žil na tomto svete, vedel upokojiť svojou jednoduchosťou aj tie najkrvivejšie šelmy. [...] pomyslel som si, že by bolo naozaj pekné, keby som popularizoval jeho život touto svojou napochytro spísanou básňou.“¹

Ecchiovu „napochytro spísanú báseň“ je možné považovať za veršovanú parafrázu rovnomennej legendy sv. Hieronyma (*Vita sancti Pauli primi eremitae*).² Pri súbežnom sledovaní línie Hieronymovho textu a Ecchievej básne sa dá pozorovať zásadná totožnosť, pokiaľ ide o štruktúru, ale i Ecchiov zámer preniesť do svojho textu kľúčové výrazy z predlohy bezo zmeny.³ Hrdinom oboch diel je domnelý zakladateľ eremitizmu, prvopustovník Pavol.⁴ Hieronyma podnietila k napísaniu životopisu otázka, kto bol prvým iniciátorom pustovníckeho života; Ecchius chcel vyjadriť svoj obdiv voči prvému hrdino-

¹ Cit. podľa: *Život svätého Pavla prvého Pustovníka* (1522). In: Latinský humanizmus (ďalej iba Latinský humanizmus). Výber zostavil a doslov napísal D. Škoviera. Bratislava 2008, s. 151. Z rovnakého zdroja sú citované aj všetky verše Ecchievho eposu použité v tomto príspevku v slovenčine.

² HIERONYMUS: *Vita sancti Pauli primi eremitae*; PL 23, 17A–30A.

³ ŠKOVIERA, Daniel: *Hieronymov a Ecchiov sv. Pavol Prvopustovník* (ďalej len *Hieronymov*). In: Patristická literatúra a európska kultúra. Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou 29. marca 2008 v Bratislave. Bratislava 2008, s. 125, 127.

⁴ Hoci tradícia považovala za praotca eremitizmu sv. Antona, Hieronym vo svojej legende naznačuje, že mal svojich predchodcov.

vi pustovníckej askézy.⁵ Postava Pavla z Téb je však pravdepodobne len výplodom Hieronymovej fantázie. Jeho existencia nie je potvrdená v žiadnom nezávislom prameni a historická vierohodnosť jeho osoby je pochybná, i keď Hieronym o ňom hovorí ako o reálnej postave a spomína ho i v ďalších svojich dielach.⁶ Napriek tomu sa Pavol Pustovník stal v stredoveku patrónom Uhorska. Rozhodujúcu úlohu pri tom podľa D. Škoviera zohrala prítomnosť jeho relikvií na území kráľovstva a o vznik jeho kultu sa v nemalej miere postaral tiež rád paulínov, ktorý bol v čase vzniku Ecchiovej básne popri reholi menších bratov františkánov najobľúbenejší na území Uhorska.⁷

V renesančnom humanizme, s ktorým sa spája napodobňovanie (imitatio) antických žánrov, bola vo veľkej obľube tvorba príležitostnej poézie, ktorá technicky zväčša nijako nezaostávala za antickými vzormi.⁸ Umenie veršovať si podmanilo i Valentína Ecchia. Napísal učebnicu *De arte versificandi opusculum*⁹ o tvorbe klasických časomerných veršov, pravidlá antickej metriky však uplatňoval aj vo vlastnej tvorbe, v ktorej dominovala, v súlade s trendom v celej latinskej Európe, príležitostná poézia. V jeho tvorivých počinoch je možné sledovať náznak syntézy kresťanstva a antickej vzdelanosti a prelnanie týchto dvoch kultúr je zjavné aj v krátkom epose o Pavlovi eremitovi. Metrum antických hérojských eposov, daktylský hexameter, poskytlo Ecchioví priestor na spracovanie dobovo aktuálnej témy, pričom neopomenul ani ďalší z prvkov patriacich k samozrejmej výbave humanistickej poézie – mýtické motívy. Napriek tomu, že boli v tom čase už len akýmisi izolovanými literárnymi motívmi a Ecchioví slúžili v prevažnej miere ako konvenčné symboly, predsa je v básni každý z nich nositeľom osobitého významu.

V úvodných veršoch sa Ecchius utieka o pomoc k božstvu podobne ako už Homér v Iliade a Odyseji a následne podľa jeho príkladu aj ďalší gréci a rímski básnici. Tí sa často štylizovali priamo do postáv oddaných kňazov boha Apollóna, vodcu Múz, a hľadajúc námety a témy pre svoju poéziu prosili ho, aby im vnukol tvorivú inšpiráciu. V rímskom kulte bol Apollón v prvom rade uctievaný ako boh – veštec. Poznal vôľu najvyššieho boha Jova a mal moc sprostredkovať ju ľuďom vo forme, ktorú boli schopní prijať. Zároveň

⁵ ŠKOVIERA, D.: *Hieronymov*, s. 127.

⁶ ŠUBRT, Jiří: *Jeronym. Legendy o poustevnících*. Praha 2002, s. 34, pozn. 69.

⁷ ŠKOVIERA, Daniel: *Uhorské vlastenectvo Valentína Ecchia a jeho krátky epos o sv. Pavlovi Pustovníkovi*. In: Sambucus VI. *Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. Trnava 2010, s. 58.

⁸ ŠKOVIERA, Daniel: *Latinský humanizmus v kultúrnych a literárnych dejinách Slovenska*. In: *Latinský humanizmus*, s. 591.

⁹ Komplexný pohľad na toto dielo podáva monografia ŠKOVIERA, Daniel: *Bardejovčan Valentín Ecchius a jeho učebnica Ars versificandi*. Bratislava 2002.

sa pomocou zvukov lýry snažil bohom spríjemniť všetky chvály a modlitby ľudí.¹⁰ Lýra bola dôležitou súčasťou jeho kultu. Bola znakom prítomnosti Apollónovho božstva, ale i symbolom básnického umenia. Keďže sa v období antiky básne spievali či recitovali za sprievodu hudobného nástroja, ktorý zvyšoval ich estetickú hodnotu, už len samotná jeho prítomnosť evokovala básnickú tvorivosť a Apollónovi bola vzdávaná úcta i ako bohu poézie.¹¹ Spolu s Múzami sa ako taký stal v mnohých básnických dielach súčasťou invocácií. Ecchius vo svojich veršoch, na rozdiel od svojich predchodcov, Múzy a Apollóna nevzýva. Dištancuje sa od nich a s dôverou upriamuje svoj zrak na Krista, jeho vyhlasuje za svoju múzu:

„Verum non comites Musas neque numina Phoebi
 Poscimus auxilium, diuina propago tonantis
 Aspirans Christus, ...“¹² (8–10a)

V úsilí o spojenie kresťanskej témy s vybranými prvkami antickej kultúry nebol Ecchius novátorom. Už na sklonku antiky sa stala nevyhnutnou inkulturácia kresťanstva s antickou tradíciou.¹³ Nesplynuli navzájom; kresťanstvo prebralo pojmy a kategórie antickej kultúry a tá sa stala do istej miery súčasťou života cirkvi a kresťanskej tradície. Ecchiovo odmietnutie pohanských božstiev v úvode eposu nie je ničím neočakávaným, prinajmenšom s ohľadom na jeho tému, rovnako ako neprekvapuje ani jeho snaha ostať verný epickej tradícii, snaha o kontinuitu či nadväznosť na starorímske vzory pri písaní poézie. To dokazuje nielen invocatio, ale i zmienka v antike vzývaných Múz a Apollónovho božstva, pričom Ecchius používa epiteton *Foibos*. Viedli ho k tomu zrejme metrické dôvody, súčasne však „jas a žiarivosť“ pohanské-

¹⁰ DUMÉZIL, G.: *Apollon sonore et autres essais. Esquisses de la mythologie*. Paris 1982, s. 28.

¹¹ OBYŠOVSKÁ, Anabela: *Apolón a jeho atribúty*. In: Jazyk a kultúra, 3, 2012, č. 11. In: http://www.ff.unipo.sk/jak/11_2012/obysovska.pdf [cit. 24. 6.2013].

¹² „Nebudem prosiť však o sprievod Múzy, od Foibovho božstva nečakám pomoc; nás Hromovládca ratolesť božská, Kristus sám žičlivo usmerní, ...“.

Latinský text básne je citovaný zo štúdie ŠKOVIERA, Daniel: *Der humanistische Dichter Valentinus Ecchius und die Legende von dem heiligen Paulus dem Eremiten* (ďalej len *Der humanistische Dichter*). In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Graecolatina et Orientalia 29–30. Bratislava 2007, s. 109–148, ku ktorej bol pripojený. Jediný známy zachovaný výťažok Ecchiovoho eposu sa nachádza v Rakúskej národnej knižnici vo Viedni.

¹³ Podobné spájanie prvkov antickej kultúry je napríklad prítomné aj u súčasného francúzskeho autora Richarda Milleta v románe *Čistý Lauve*. (DRENGUBIAK, Ján: *Richard Millet, du personnel vers l'universel*. Prešov 2012, s. 109; DRENGUBIAK, Ján: *Obráz konca dejín v románe Čistý Lauve od Richarda Milleta*. In: Hľadanie ekvivalentností V. Prešov 2010, s. 300).

ho boha ukryté v epitetone naznačujú súperenie s Kristom, takisto svetlom, pred ktorým museli ustúpiť.

Svetelné vyžarovanie Apollónovho božstva postupne zatláčalo do úzadia ostatné jeho funkcie a atribúty a od obdobia cisárstva zaznamenávame u autorov zväčša už len zmienky o Apollónovi ako o bohu, ktorý má vo svojej moci riadiť chod slnka nebeskou oblohou. U Lucana je metaforou slnka a rovnaké stotožnenie so slnkom nachádzame vo filozofii stoikov a platonikov. Predstaviteľ latinskej patristiky – sv. Augustín, zachytil vo svojom diele *De civitate Dei* (VII, 16) vývoj náboženských predstáv o Apollónovi orientovaný tým istým smerom: „Chcú, aby bol Apolón veštcom a lekárom a hlavne, aby mu dali miesto vo vesmíre, hovoria, že je aj Slnkom a že jeho sestra Diana je Mesiac. [...] A ak prisudzujú šipy bratovi a sestre, to preto, aby ich prirovnali k lúčom, ktoré posielajú z neba na zem.“¹⁴ Slnčnosť antického boha rezonuje v básni Valentína Ecchia v zmienke svätice, s ktorou ich spája rovnaké meno:

„... Nilotica uirgo

Nobile quae ueteri deducit Apolline nomen,

Dentibus amissis, laeto sopitur in igne.“ (27b–29)¹⁵

Teonymum je v daných veršoch nositeľom širšieho významu. Syntetizuje svetlo s čistotou a bezúhonnosťou boha. Keďže Apollónov kult úzko súvisel s hudbou, ktorou sa vyjadrovalo to najušľachtilejšie a najzbožnejšie v dušiach ľudí,¹⁶ bola Apollónovi nepriamo vzdávaná úcta aj ako bohu fyzickej a morálnej harmónie. Stal sa vtelením poriadku a spravodlivosti vo svete, strážil udržiavanie zákonov daných človeku a stal sa symbolom morálnej čistoty a bezúhonnosti.¹⁷ Svätica Apollónia je v básni súčasťou „katalógu“ martýrok a martýrov, ktorí sa stali obeťou prenasledovania kresťanov. Až dodnes je uctievaná ako panna a mučenica, ktorá sa ani po krutom mučení nevzdala svojej viery. Keď sa jej vyhrážali, že ju zaživa upália, sama vkročila do plameňov.¹⁸ Mravná čistota a slnečné svetlo ako symbol Krista či slnko so svojou ničivou silou ako oheň, ktorý Apollóniu zahubil, to všetko sú symboly, ktoré môže v zmienke pohanického boha v spojení so sväticiným menom od-

¹⁴ Cit. podľa AUGUSTÍN: *Boží štát*. Zv. 1. Bratislava 2005, s. 206.

¹⁵ „... A od Nílu panne
Apollónii menom, čo nosil prv Apollón slávny,
síce vybijú zuby, no veselo do vetry vkročí.“

¹⁶ DUMÉZIL: *c. d.*, s. 48.

¹⁷ OBYŠOVSKÁ, Anabela: *Apolón v rímskej poézii*. Prešov 2009, s. 41 (nepublikovaná magisterská diplomová práca).

¹⁸ RUSINA, Ivan – ZERVAN, Marián: *Životy svätých. Ikonografia*. Bratislava 1994, s. 37.

kryť vnímavý a znalý čitateľ, ktorý „text recipuje [...] s kritickým myslením a s pozitívnym vzťahom k poznávaniu nových skutočností.“¹⁹

V Ecchiovom krátkom epose sa však stretávame aj s Apollónom výsostne v duchu autorov rímskeho cisárstva, teda ako so slnkom, bez ďalších konotácií:

„Iamque dies Phoebus caecus pellente tenebras
Luxerat atque sibi sua fata incumbere Paulus
Diuinans ...“.

(182–184a)²⁰

Epiteton *Foibos* (svetlý, žiarivý) je Ecchiom použité veľmi príznačne a toto konštatovanie možno vzťahovať, hoci len implicitne, aj na ďalšie verše, v ktorých zohráva svetlo významnú úlohu. Nejedná sa však viac o slnečné svetlo, ale o svetlo v zmysle poznania:

„Lapsa per aerium uolucris Phoebeia tractum
Dona laboratae Cereris (uelut ante solebat
Enasci quotiens stella uidisset ab ortu)
Attulit applaudens posuitque sub ora uirorum,
Mox rapidis per iter liquidum se sustulit alis.“ (155–159)²¹

Súčasne so svetlom hviezd vychádzajúcich na východe priľieta každodenne k prvopustovníkovi „Foibov vták“. Zvieratá boli neoddeliteľnou súčasťou kultu antických bohov. Každý boh mal vlastné, ktoré mu boli zasvätené a neraz poslušne plnili úlohy, ktorými ich poveril. Apollónovi bolo zasvätených viacero zvierat (vták Ibis, had, delfín, vlk), no ako jeho obľúbený vták zaujíma v rímskej poézii popredné miesto havran. Ten bol považovaný za veštekého vtáka, ktorého úlohou bolo prinášať správy. V Echiovej básni

¹⁹ KOŽELOVÁ, Adriána: *Problematica prekladu kultúrnych referencií vo funkcii konštruktov umeleckého textu*. In: Forlang: cudzie jazyky v akademickom prostredí: periodický zborník vedeckých príspevkov. Košice 2012, s. 375.

²⁰ „Foibos už zaháňal spieňavú tmú a zažíval svetlo denné, keď vytušil Pavol, že nadišla posledná jeho hodinka, ...“.

²¹ „Medzitým Foibov vták sa zniesol priestorom vzdušným, nesúc dar Cererin zmenený prácou – aj predtým to vždycky robil, keď videl, ako sa hviezdy na východe rodia – priniesol teda jedlo a položil pred ústa mužom, nato sa na rýchlych krídlach zas vzniesol a vracal sa vzduchom“.

prináša sv. Pavlovi požíveň. Inak tomu nie je ani v Hieronymovej legende²² či v jednej z básní sv. Gregora z Nazianzu, kde v anonymných príkladoch asketického spôsobu života necháva autor pred adresátom básne defilovať rôzne skupiny mníchov a v jednom z nich je možné identifikovať Pavla eremitu práve vďaka odkazu na havrana.²³ Havran je všeobecne považovaný za jedno zo zlých znamení; rozprávky s účasťou čarodejníc si bez jeho participácie ani nevieme predstaviť. Havran či krkavec však vystupuje v rôznych úlohách aj v Biblii. Významnú rolu zohral už krátko po stvorení sveta, keď ho Noe pri potope vypustil, aby našiel zem.²⁴ Na jeho návrat však čakal márne. Havran poletoval sem a tam, pokým vody celkom neopadli a vždy našiel dostatok potrav, aby sa uživil. Pre cirkevných otcov symbolizoval tých, ktorí „odmietajú zložiť čierny odev starého človeka a žiť čisto“.²⁵ Bol chápaný ako hriešnik, ktorý sa odmietol vrátiť k Noemovi do archy (cirkvi) pre svetskú márnosť (potravu). Podľa Lv 11, 15, resp. Dt 14, 14 patrí krkavec k nečistým vtákom, v Iz 34, 11 a Sof 2, 14 zas predstavuje divé zviera symbolizujúce zničenie a spustnutie. Naproti tomu sa v Ž 147, 9 sám Boh stará o potravu pre jeho mláďatá a v púšti Boh prikazuje práve krkavcom nosiť potravu prorokovi Eliášovi, aby ho živili (1Kr 17, 6²⁶).²⁷ Vo výtvarnom umení sa okrem námetu krkavca či

²² „Inter has sermocinationes suspiciunt alitem corvum in ramo arboris consedis, qui inde leniter subvolabat et integrum panem ante ora mirantium deposuit.“ (Hieronymus: *Vita sancti Pauli primi eremitae*; PL 23, 17A–18A.) „A zatímco takto rozmlouvali, spatřili havrana, jak usedl na větev stromu, a pak se tiše snesl dolů a položil před jejich užaslé zraky celý chléb. (Cit. podľa ŠUBRT, Jiří: *Jeronym. Legendy o poustevnících*. Praha 2002, s. 55.)

²³ Carm. II, II, 1, 73–74 (PG 37, 1457)

„Τῷ δὲ κόραξ γείτων τυτθῆς ἐμπερίζετο δαιτὸς

O zvyšok skromného pokrmu s ním sa delieval sused

λεῖψανον· εἰς δ' ἄρ' ἦν ἀμφοτέροις ἄκολος.

krkavec; prinášal obom jediný spoločný hlt.“

²⁴ Vypúšťanie vtákov na zistenie vzdialenosti od pobrežia patrí k najstarším námorníckym praktikám a tento motív je známy napríklad aj z mýtu o Gilgamešovi.

²⁵ DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Genezis. Komentáre k Starému zákonu*. 1. Zv. Trnava 2008, s. 260.

²⁶ „Καὶ οἱ κόρακες ἔφερον αὐτῷ ἄρτους τὸ πρῶν καὶ κρέα τὸ δεῖλης, καὶ ἐκ τοῦ χειμάρρου ἔπιεν ὕδωρ.“ (*Septuaginta*. Stuttgart 1979, s. 676.) „Krkavce mu prinášali chlieb a mäso ráno a chlieb a mäso večer a z potoka pil.“ (Cit. podľa *Sväté Písmo Starého i Nového Zákona*. Rím 1995, s. 642.) Chceme upozorniť na významový posun medzi gréckym znením citátu („Krkavce mu prinášali ráno chlieb a podvečer mäso a vodu pil z potoka“) a jeho slovenským ekvivalentom. V období cirkevných otcov zohrával rozhodujúcu úlohu pre kresťanstvo text Septuaginty. Preto citujeme v prípade gréckeho variantu práve ten. Moderná exegéza sa viac pridŕža hebrejského textu a predlohou oficiálneho slovenského prekladu Svätého písma je masoretský text (publikovaný v *Biblia Hebraica Stuttgartensia*), i keď sprostredkované cez Vulgatu. Masoretský text (pre konkrétny citát 1Kr 17, 6 porov. <http://www.scripture4all.org/OnlineInterlinear/OTpdf/1kg17.pdf>) a grécky text Septuaginty sa však nie vždy zhodujú, čo sa prejavilo aj v tomto prípade.

²⁷ DUBOVSKÝ, P.: c. d., s. 260.

havrana prinášajúceho chlieb svätému mužovi do pustatiny (Eliáš, prvopustovník Pavol, pustovník Onufrius), stretávame aj s vyobrazením, na ktorom krkavec bochník chleba odnáša. Vzťahuje sa na pokus závistlivého kňaza, ktorý chcel otráviť sv. Benedikta z Nursie. Ten však vytušiac, že je chlieb otrávený, nariadil krkavcovi, aby ho odniesol.²⁸

V daných intenciách je aj v Ecchievej básni darom, ktorý havran Pavlovi eremitovi dennodenne prináša, prvoplánovo chlieb. V obraze havrana sa však ukrýva i jeho funkcia vešteckého, správy prinášajúceho vtáka. Prináša správu, ktorú možno v básni interpretovať ako zvesť o Božej láske k človeku a jeho starostlivosti oň, ako aj o Božom víťazstve nad starými božstvami, pretože „Foibov vták“ plní vôľu kresťanského Boha a stará sa o základnú životnú potrebu človeka, ktorý Bohu zasvätil svoj život.

„Foibov vták“ i „Cererin dar zmenený prácou“ (v. 155, 156) sú v Ecchievej básni antonomáziami, ktoré by dnes dekoďovalo asi len veľmi málo recipientov. Naproti tomu v staroveku boli mýty materiálom, ktorý patril k všeobecnému vzdelaniu. Boli dedičstvom, ktoré pre seba požadovali dokonca aj raní kresťania, pretože sa stretávali s mytológiou na školách pri štúdiu rétoriky a filozofie, ale aj pri čítaní ranej apologetickej literatúry. Podobne neostala mytológia skrytou ani pred humanistickými vzdelancami. Vďaka dôslednému aplikovaniu zásady *ad fontes* boli študované a interpretované diela klasikov antickej literatúry. V humanitnom trívii mal rozhodujúce postavenie jazyk a do popredia záujmu tak vystúpili diela starorímskych autorov nielen ako vzory správnej a krásnej reči, ale aj ako nositelia rôznych kultúrnych referencií.

V Ecchievej básni k nim určite patria geografické odkazy; či už odkaz na Egypt zakódovaný v mene bohyně Izidy a múroch mesta Kanópos (v. 50; *est locus Isiaci post moenia pulchra Canopi*) alebo odkaz na Hellespont, dnešnú úžinu Dardanely, ukrytý v mene Hellínho brata Frixu (v. 288; *Phryxi trans aequora*). Funkciou spomenutých toponým bolo posilniť poetiku básne, upozorniť na učenosť jej autora, zároveň im však nechýbal aj hlbší zmysel. Všimnime si napríklad Izidu. Izidin kraj, Egypt, zohral v dejinách cirkvi významnú úlohu. Stal sa útočiskom pre malého Krista, jeho matku a pestúna na úteku pred Herodom, ale i miestom pôsobenia priekopníkov kresťanského kláštorného života. Práve v Egypte možno vystopovať prvé známky výskytu kresťanského monasticizmu. Isis bolo grécke a latinské meno egyptskej bohyně Esety, ktorá bola uctievaná v grécko-rímskom svete ako nebeská vládkyňa sveta, darkyňa života a jeho ochrankyňa, udržiavateľ-

²⁸ HALL, James: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha – Litomyšl 2008, s. 74. Krvavca možno nájsť aj na vyobrazeniach mučeníka Vincenta zo Zaragozy, kde je narážkou na vtáka, ktorý priletel, aby ho chránil, keď bol predhodený divým zverom. (Tamtiež, s. 481).

ka poriadku v prírode a spoločnosti. Pripisovali jej čarodejnícku moc, ktorú používala výhradne na konanie dobra. Podľa egyptských mýtov vrátila život svojmu mužovi Usirovi, ktorého zabil a roztrhal jeho vlastný brat.²⁹ Prečo si Ecchius vybral z egyptských božstiev na označenie miesta, kde prvopustovník Pavol žil, práve ju,³⁰ sa môžeme len domnievať. Isté paralely však nemožno prehliadnuť. Izis sa so svojimi atribútmi ako dobroprajná bohyňa analogicky približuje Bohu ako tvoriteľovi i darcovi a ochrancovi života.

Ďalšie mýtické vlastné mená rezonujúce v básni či už s odkazom na boha (Mavortis iras; v. 282), obludy (Gorgoneum venenum; v. 79) alebo rieku (Phlegetontheis tectis; v. 78), majú vytrhnuté z kontextu len nízku výpovednú hodnotu a plnia funkciu konvenčných symbolov. V širšom kontexte sa ale stávajú súčasťou rozvítých básnických obrazov:

„Styx nigras animas capit atraque corda. (72)

...

Non Phlegetontheis enata superbia tectis

Gorgoneumtumido profundens ore uenenum

Illius inflauit mentem, ...“ (78–80a)³¹

Hydronymá Styx a Phlegethon (ohnivá rieka) explicitne evokujú obraz podsvetia, pekla, pričom tieseň z neho plasticky dokresľuje predstava obludných Gorgón, ktorým z hlavy rástli namiesto vlasov jedovaté zmiže a na ktoré, keď človek pohliadol, skamenel. Vody Stygy vyvierali z Ókeanovho rohu pod zemou v hlboké noci. Jej prúd sa delil na desať ramien. Kým deväť obtekalo zem a more, desiate tryskalo zo skaly na škodu bohov. Kto z bohov na túto vodu krivo prisahal, zostal na mieste ležať bez dychu a na celý rok mu z tela vyprchal život, nedostával ambróziu a ani nektár. Keď uplynul rok, čakali ho ďalšie a ešte horšie tresty.³² Ponurost podsvetia a hriechu, akcentované epitetami vyjadrujúcimi skazenosť ľudí (sčerneté duše, sadzové srdcia), použil Ecchius v básni ako opozitum k postoju Pavla eremitu. Nechal vystúpiť do popredia odmietnutie svetáckeho života a vášni, čím akcentoval myšlienku vypovedanú už v úvodnej dedikácii, že pri záchrane kráľovstva

²⁹ ZAMAROVSKÝ, Vojtech: *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava 1980, s. 230, 231.

³⁰ Je také miesto za vzhľadnými múrmi Kanópu v kraji / Izidy,

³¹ „Pekelný Styx berie sčerneté duše a sadzové srdcia.

...

Pýchou, čo v príbytkoch flegetónskych má rodisko svoje,
chrliacou z nadutých úst svoj jed hodný obludných Gorgón,
nespuchla Pavlova myseľ, ...“.

³² KERÉNYI, Karl: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 52.

pred Turkami bude mať rozhodujúcu úlohu morálka a nábožnosť. S rovnakým zámerom obracia pozornosť k podsvetiu ešte raz, v závere eposu, kde prosí o pokoj pre svoju novú vlasť. Žiada svätca, aby pomohol Uhorsku a zahnal nebezpečenstvo hroziacej vojny:³³

„Mauortisque graues iras, quas Cerberus imis
Sedibus inferni latranti deuomit ore,
Comprime et afflictis clemens succurrito rebus.“ (282–284)³⁴

Metafora, ktorú Ecchius zvolil na vyjadrenie vojnových hrôz, zúrivý trojhlavý pes Kerberos, už od čias Hésioda symbol podsvetia, strašidelný strážca, ktorý bedlivo dohliadal na to, aby sa z Hádovej ríše nikto nevrátil, v spojení s bohom vojny Martom mal určite potenciál narušiť pokoj a vzbudiť obavy každého recipienta.

Pragmatiku Ecchiovho eposu *Vita divi Pauli Eremitae* definoval vo svojich štúdiách už D. Škoviera. Považuje ho za „básnikov najvýraznejší prejav uhorského vlastenectva“, ktorý sa odráža vo viacerých zložkách textu. Jeho téma nie je „rýdzo nábožensky determinovaná“, ale reflektuje aj politické súvislosti a osobné pohnútky svojho autora.³⁵ Ecchius použil v básni viacero mytologických odkazov, na ktoré sme sa snažili pozrieť s cieľom rozoznať ich vlastnú pragmatiku, akýsi vecný zámer, funkciu, ktorú plnia v texte, i keď sú považované viac-menej len za konvenčné symboly. Môžeme konštatovať, že teonymá, hydronymá a toponymá, antonomázie a metafory, ktoré Ecchius vo svojej básni použil, kódujú skrytú vrstvu textu. Jej odkrytím sa pred počúvaným recipientom otvára svet antiky vo svojej neoklieštenej rozmanitosti obrazov a vďaka nim nadobúda text na mnohých miestach väčšiu hĺbku. Valentín Ecchius vo svojom epose deklaruje návrat k antickým vzorom a antickej kultúre, robí tak však v duchu starokresťanských autorov, ktorí na sklonku antiky pochopili, že kresťanstvo môže za určitých okolností na antickej vzdelanosti a kultúre budovať a že tým môže len získať.

³³ ŠKOVIERA, D.: *Der humanistische Dichter*, s. 121.

³⁴ „Ťažké martovské výbuchy zlosti, čo Kerberos chrľí
zo svojich brešúcich papúl hen zo dna až samotných pekiel,
umľč a láskavo ratuj náš štát v jeho potupnej tvrdzi.“

³⁵ ŠKOVIERA, D.: *Uhorské vlastenectvo Valentína Ecchia*, s. 56.

RESUMÉ

*MYTOLOGICKÉ PRVKY V EPOSE VALENTÍNA ECCHIA
VITA DIVI PAULI EREMITAE*

K samozrejmej výbave humanistickej poézie patria odkazy na mytológiu antiky. V krátkom epose *Vita divi Pauli Eremitae* humanistického vzdelanca Valentína Ecchia plnia zdanlivo funkciu konvenčných symbolov, väčšina z nich je však nositeľom osobitého významu (napr. boh Apollón – Foibos je v epose spomenutý viackrát, zakaždým s rozdielnou konotáciou, ako symbol svetla, poznania, čistoty). Použité teonymá, hydronymá a toponymá, antonomázie a metafory slúžia v básni ako doklad autorovej učenosti, posilňujú poetiku textu, zároveň kódujú jeho skrytú vrstvu. Jej odkrytím sa pred počeným recipientom otvára svet antiky a text nadobúda väčšiu hĺbku, pričom Ecchius deklaruje návrat k antickým vzorom a antickej kultúre v duchu starokresťanských autorov.

Kľúčové slová: Valentín Ecchius, Pavol Eremita, epos, mytológia, symbol

SUMMARY

*MYTHOLOGICAL ELEMENTS IN THE EPIC OF VALENTINUS ECCHIUS
VITA DIVI PAULI EREMITAE*

The humanistic poetry is always connected with allusions to the Antique mythology. In the short epic *Vita divi Pauli Eremitae* of the humanistic scholar Valentinus Ecchius it falsely plays a role of conventional symbols, however the majority of them is a bearer of an original meaning (e.g. the god Apollo – Phoebe is mentioned in the epos repeatedly, but every time in a different connotation such as a symbol of light, knowledge, virtue). Theonyms, hydronyms and toponyms, antonomasia and metaphors used in the poem, serves as a proof of author's erudition, strengthens the poetics of the text and at the same time codes its hidden sense. Their revealing helps a knowledgeable recipient to open the Antique world and the writing gains a deeper significance. Ecchius proclaims the return to Antique examples and the Antique culture in a spirit of ancient Christian writers.

Keywords: Valentin Ecchius, Paul Eremita, epic, mythology, figure

Translated by Mgr. Hana Ferencová

Mgr. Erika Brodňanská, Ph.D.
Inštitút romanistiky
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita
Ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
e-mail: erika.brodnanska@unipo.sk